

Державна регуляторна політика як правова категорія та інструмент державного управління в Україні

State Regulatory Policy as a Legal Category and an Instrument of Public Administration in Ukraine

Мирослав Ковалів¹, Руслан Скриньковський², Юрій Назар¹, Іван Красницький¹,
Сергій Єсімов¹, Мар'яна Хмиз³, Василь Брич⁴

Myroslav Kovaliv, Ruslan Skrynkovskyi, Yurii Nazar, Ivan Krasnytskyi,
Serhii Yesimov, Mariana Khmyz, Vasyl Brych

¹ *Lviv State University of Internal Affairs*

26 Horodotska Street, Lviv, 79007, Ukraine

² *Lviv University of Business and Law*

99 Kulparkivska Street, Lviv, 79021, Ukraine

³ *Ivan Franko National University of Lviv*

1 Universytetska Street, Lviv, 79000, Ukraine

⁴ *West Ukrainian National University*

11 Lvivska Street, Ternopil, 46009, Ukraine

DOI: [10.22178/pos.78-1](https://doi.org/10.22178/pos.78-1)

JEL Classification: H70, K30

Received 28.12.2021

Accepted 26.01.2022

Published online 31.01.2022

Corresponding Author:

Myroslav Kovaliv

mkovaliv1@ukr.net

© 2022 The Authors. This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 License



Анотація. У статті розглянуто особливості формування регуляторної політики в Україні в контексті реформування державного управління. Проаналізовано вплив досвіду економічно розвинених країн та міжнародних організацій на здійснення ефективної регуляторної політики в Україні. Розглянуто діяльність Організації економічного співробітництва та розвитку, яка спрямована на підвищення рівня ефективності державного управління у сфері регуляторної політики та співпраці України із зазначеною Організацією в рамках Меморандуму про взаєморозуміння щодо поглиблення співпраці. Проаналізовано напрями вдосконалення правового регулювання регуляторної політики в Україні. Обґрунтовано, що національна правова доктрина України не має відповідних напрацювань, які б могли забезпечити єдність підходів до співвідношення регуляторної політики, планування, правового прогнозування, формування правового регулювання у сфері регулювання. Це впливає на якість запропонованих законопроектів у сферах, де регулювання все ще є досить складним для української правової системи через брак досвіду, а екстраполяція європейського досвіду не завжди є продуктивною з точки зору нерозвиненої інфраструктури та інших технічних і соціальних факторів.

Ключові слова: регуляторна політика; державне управління; правове регулювання; Організація економічного співробітництва та розвитку; закони України.

Abstract. The article considers the peculiarities of the formation of regulatory policy in Ukraine in public administration reform. The influence of the experience of economically developed countries and international organizations on the implementation of effective regulatory policy in Ukraine is analyzed. The activities of the Organization for Economic Cooperation and Development, which aim to improve the efficiency of public administration in the field of regulatory policy and cooperation of Ukraine with the Organization within the Memorandum of Understanding on deepening cooperation, are studied. The directions for improving the legal regulation of regulatory policy in Ukraine are analyzed. It is substantiated that the national legal doctrine of Ukraine does not have relevant developments that could ensure the unity

of approaches to the relationship of regulatory policy, planning, legal forecasting, the formation of legal regulation in the regulation field. This affects the quality of proposed bills in the areas where regulation is still quite difficult for the Ukrainian legal system due to the lack of experience, and extrapolation of European experience is not always productive in terms of underdeveloped infrastructure and other technical and social factors.

Keywords: regulatory policy; governance; legal regulation; Organization of economic cooperation and development; laws of Ukraine.

ВСТУП

Соціально-економічний розвиток держави і суспільства загалом диктує необхідність зміни парадигми управління соціально-економічними процесами і управлінськими ресурсами з урахуванням ціннісно-орієнтованого підходу до організації життя суспільства. Тут особливого значення набуває формування правової моделі державного управління, яка повинна опосередковувати інструменти, принципи, методологію, систему суб'єктів, функції, об'єкти, а також систему критеріїв і параметрів. Одним з основних інструментів державного управління є державна регуляторна політика. Ключовим моментом державної регуляторної політики виступає критерій ефективності щодо оптимізації та підвищення якості стратегій і технологій державного управління. Вироблені заходи потребують вдосконалення у контексті перевірки на адекватність реальної соціально-економічної ситуації і несуперечності.

Важливе значення у вирішенні деяких проблемних питань з правового регулювання регуляторної політики мають праці таких вчених-юристів та практиків: В. Авер'янова, О. Андрійко, Г. Атаманчука, В. Бевзенка, А. Берлача, Н. Бортник, Ю. Битяка, П. Діхтієвського, С. Глуценко, І. Гриценка, Р. Калюжного, Л. Кисіль, С. Ківалова, М. Козюбри, Т. Коломоець, В. Колпакова, О. Кузьменко, В. Курила, Є. Курінного, Р. Мельника, В. Настюка, Н. Оніщенко, О. Остапенка, А. Селіванова, О. Харитоновой, Я. Шевченко та інших.

Визнаючи теоретичну і практичну цінність окремих досліджень вищезгаданих і інших вчених-юристів та враховуючи при цьому цілий ряд розбіжностей у поглядах практиків за проблемою, тут доцільно також зазначити, що сьогодні реалізація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами,

з іншої сторони вимагає комплексного і системного аналізу чинного законодавства України у сфері регуляторної політики з метою підвищення ефективності правового регулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Метою статті є дослідження державної регуляторної політики як правової категорії та інструменту державного управління в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Державна регуляторна політика є одним з інструментів державного управління, що дозволяє сформулювати мету правового регулювання та ефективного досягнення очікуваного і доцільного результату. Державна регуляторна політика визначає стратегії трансформації інститутів національної правової системи у парадигмі реформування соціально-економічної та політичної систем, заснованої на відповідності комплексу правових засобів для досягнення поставленої мети. Ці положення знайшли відображення у Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року, яка 24.01.2020 р. була схвалена розпорядження Кабінету Міністрів України [1].

Ключовим моментом державної регуляторної політики виступає критерій ефективності щодо оптимізації та підвищення якості стратегій і технологій державного управління. Важливість державної регуляторної політики детермінована фундаментальним протиріччям між рухом до сталого розвитку і зростанням ризику життя. Ризик-рефлексія є сформованим атрибутом сучасного соціально значимого мислення, а зниження ризику – важливим компонентом побудови державних стратегій, актуальних і підлеглих громадським інтересам. Конструювання державної регуляторної політики має проводитися способом на основі множинності суб'єктів, тобто –

за групами інтересів, що забезпечує соціально розподілену експертизу напрямам регуляторної політики за рахунок різних об'єднань та подолання протилежності між ними шляхом політичного діалогу.

Суб'єктами державної регуляторної політики повинні виступати публічно-владні структури, громадські об'єднання (організації), наукове співтовариство і громадяни. Це дозволить визначати її стратегії шляхом діалогу, визначаючи взаємну адаптацію громадських, державних і приватних інтересів, формування їх балансу. Стійкість патерналізму в суспільній свідомості, орієнтовану на модель виняткових прерогатив держави у політико-правовій сфері, дефіцит комунікативних компетенцій відповідного змісту у певних публічних суб'єктів, недостатність активності та соціальної відповідальності громадян можуть призводити до дефектів ідентифікації належних суб'єктів формування моделі державної регуляторної політики, з огляду на рівень складності та правила інтерпретації відповідної правової інформації.

У контенті реформування державного управління важливим є оптимальний вибір суб'єктів, здатних транслювати правову інформацію необхідного змісту, результатом взаємодії яких стане система програмних нормативних актів, що визначають правову основу державної регуляторної політики, забезпечуючи ефективне державне управління в Україні в окремих сферах життєдіяльності суспільства.

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, як відомо, охоплює різні напрями реформування українського законодавства, водночас не охоплює усі аспекти регуляторної політики. Реалізуючи Угоду про асоціацію з Європейським Союзом (далі – ЄС) проводиться адаптація регуляторної політики в Україні у відповідності до рекомендацій Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР), яка є одним з наддержавних інститутів координації соціально-економічної політики.

Результати діяльності ОЕСР з питань соціально-економічного розвитку визначаються міжнародними угодами та договорами [2]. Сфера інтересів організації поступово розши-

рюється, включає різні аспекти фінансової політики, підприємницької діяльності, соціального захисту, державного управління тощо. ОЕСР керується принципом доступності для держав, переваг глобалізації та науково-технічного прогресу на основі максимальної відкритості світових ринків.

В останні роки було прийнято декілька ключових і важливих для розвитку регуляторної політики в країнах ОЕСР і ЄС документів, які містять рекомендації щодо вимог та критеріїв у сфері розробки державної політики та державного регулювання.

У рекомендаціях сформульовані чіткі вимоги і відомості, які спрямовані на реалізацію основних напрямів підвищення якості державного регулювання. Ці вимоги можна систематизувати в комплекси заходів в частині якості регулювання: формування чіткого визначення мети, що забезпечує відповідність соціально-економічної і екологічної вигоди витратам (політична позиція прихильності принципам і практикам регуляторної політики); розвиток механізмів оцінки регулюючого впливу; системний аналіз програм, який спрямований на оцінку існуючих заходів регулювання цілям регуляторної політики; оцінка стратегічних ризиків; врахування міжнародних стандартів і напрямів співробітництва в політиці регулювання; розвиток регуляторного потенціалу на регіональному рівні управління; забезпечення транспарентності регуляторної політики (реалізація механізму відкритого уряду, публікація звітів про ефективність і результативність регуляторної політики); формування належних контрольно-наглядових механізмів і розвиток механізмів оцінки законності та процедурної справедливості регуляторних заходів і рішень органів-регуляторів, наділених юрисдикційними повноваженнями; формування політики функціонування органів державної влади як регуляторів національного та регіонального рівнях (розробка належної системи функцій органів державної влади, наділених регуляторними повноваженнями, враховуючи механізми взаємодії і координації між ними).

Якість регуляторної політики визначається шляхом інтеграції якості правотворчості, включаючи якість документів політичного, програмного характеру, ефективності застосування права. Заходи, які вироблені таким способом, не повинні бути абсолютними у ча-

сі; вони потребують вдосконалення в контексті перевірки на адекватність реальної соціально-економічної ситуації та несуперечності. Акцент з вимог до способів досягнення результату переноситься на вимоги до самого результату.

Ідея та сенс регуляторної політики підтримуються інструментарієм Керівних принципів щодо відповідального ведення бізнесу, спрямованим на вирішення питань протидії корупції, у межах яких акцентується законність, прозорість, доступність, ефективність, простота заходів регулювання щодо формування практики регулювання.

Принципово важливою складовою регуляторної політики є практика у сфері застосування права та перевірок, яка заснована на інтеграції правотворчості та застосування права у частині контрольно-наглядової діяльності, виділяючи відповідний специфічний інструментарій (персоніфікація профілів ризику, ризик-орієнтованість, пропорційність тощо). Цей напрям діяльності підлягає моніторингу та оцінці ефективності і результативності.

Стрімко підвищується значимість у державній регуляторній політиці інструментарій державно-приватного партнерства щодо якого ОЕСР висуває вимоги чіткої, передбачуваної та законної основи, результативності, ефективності, прозорості, підзвітності, мінімізації бюджетних ризиків. З позиції ОЕСР якість державної регуляторної політики і державного управління в кількісному вимірі оцінюється на основі критеріїв регулюючого впливу, фактичного впливу та залучення зацікавлених сторін.

Якісні оцінки державної регуляторної політики розглядаються з позиції ефективності та результативності державного управління щодо інструментарію досягнення стратегічних цілей держави для забезпечення сталого соціально-економічного зростання, що визначено у Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року [3].

В контексті цього варто також звернути увагу на План заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затверджених постановою Кабінету Міністрів України 25.10.2017 р. № 1106 (із змінами і доповненнями). Реалізація Угоди

про асоціацію України і ЄС передбачає значне підвищення вимог до формування і реалізації державної регуляторної політики [4]. Має місце тенденція перенесення акцентів з моделей «сервісної держави» і «належного управління», у межах яких ефективність і результативність держави оцінювалася щодо якості адміністративних послуг, зниження адміністративних витрат, спрощення адміністративних процедур на регуляторну модель, що дозволяє оцінити довгострокові ефекти державних рішень та дій.

Рекомендації ОЕСР створюють певного роду орієнтири для формування функціонально-процедурної моделі завершеного циклу державного регулювання як основи наступного циклу, що обумовлює комплексність регулювання та взаємозалежність циклів, їх безперервність та спадкоємність.

У частині загальної оцінки якості державної регуляторної політики сьогодні у числі лідерів перебувають такі країни, як Великобританія, Німеччина і Швейцарія. Рейтинг завершує Португалія та Греція. Зокрема, інструментарій державної регуляторної політики Німеччини сформований Законом про адміністративні процедури (проект аналогічного закону знаходиться у Верховній Раді України з відповідними пропозиціями Президента України [5]).

Взаємодія України з ОЕСР ведеться у форматі продовження дії до 2025 року Меморандуму про взаєморозуміння щодо поглиблення співробітництва [6]. Згідно інформації Єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України перспектива співпраці з ОЕСР пов'язана з впровадженням проектного управління державними програмами України на основі якісних і кількісних стандартів Організації як пріоритету державного управління.

Україна докладає значних зусиль і має певні результати впровадження рекомендацій ОЕСР в частині державної регуляторної політики. Можна говорити про тенденцію формування національного (українського) регуляторного законодавства з урахуванням рекомендацій та інструментарію ОЕСР і ЄС.

У межах національної правової системи вирішуються питання визначення мети за допомогою формування базового законодавства про стратегічне планування як системи документів про визначення мети, прогнозуван-

ня, планування і програмування на державному та місцевому рівнях організації влади. Питання координації розробки та реалізації документів стратегічного планування вирішуються Главою держави та Кабінетом Міністрів України з питань їхньої компетенції. Можна стверджувати, що політика у сфері якості регулювання знаходиться на високому політичному рівні, як того вимагають документи ЄС і ОЕСР. Питання визначення мети на державному рівні вирішуються, зокрема, у щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України [7].

З огляду на незавершеність цієї системи програмних актів, складно розмірковувати про правове забезпечення чіткості мети регуляторного інструментарію, хоча потенційно у Плані пріоритетних дій Уряду України на 2021 рік, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 р. № 276-р, ця позиція проглядається у формалізації принципів визначення мети [8].

Фахівці і експерти відзначають недостатню синхронізацію планування та відповідного нормативно-правового регулювання, особливо в частині співвідношення витрат і вигоди. Ресурси процедур оцінки регулюючого впливу обмежені. Питання забезпечення визначення мети вирішуються за допомогою системного аналізу програм, спрямованого на оцінку існуючих заходів регулювання меті регуляторної політики.

Сформована нормативна основа оцінки ефективності державних програм, у межах якої передбачені відповідні заходи правового регулювання, що впливають на досягнення мети програм. Оцінка регулюючого впливу не стосується самої програми, вона можлива тільки на етапі розробки передбачених програмою нормативно-правових актів, що створює певний дисбаланс в оцінці витрат і вигоди. Певною проблемою є правове забезпечення оцінки стратегічних ризиків, оскільки крім оцінки регулюючого впливу інші механізми і інструменти комплексно не сформовані. Національна правова система не має завершеної моделі визначення профілів ризику, регуляторного моніторингу, ідентифікації якісних і кількісних показників оцінки ризиків щодо рішень і дій, які вживаються центральними органами виконавчої влади. Нормативно передбачений прогноз соціального і економічного розвитку України як один з до-

кументів планування. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2021–2023 роки прийнятий і схвалений постановою Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 р. № 671, але визначення профілів ризику не має [9].

Національне (українське) законодавство знало принципів змін у частині забезпечення прозорості регуляторної політики. Ці зміни спрямовані не тільки на формування системи суб'єктів державної регуляторної політики, але й на залучення громадян і структур громадянського суспільства. Ця система функціонує на основі політичного діалогу, у межах якого відбувається взаємна адаптація і баланс інтересів різних соціальних груп.

Ефективність регуляторної політики у певній мірі залежить від транспарентності державного управління. Основні інструменти досягнення ідеї транспарентності – публічне обговорення нормативних актів регуляторної властивості, публікація звітів про ефективність і результативність регуляторної політики, у тому числі – за матеріалами контрольно-наглядової діяльності. Нормативно встановлений механізм звітів про оцінку ефективності державного контролю (нагляду), спрямований на систематизацію і аналіз правозастосовної практики з подальшим удосконаленням нормування у певних сферах. Водночас питання фактичного впливу, з точки зору чинного законодавства України обмежені впливом конкретного нормативного акту, а не сфери регулювання.

Ідея транспарентності передбачає залучення широкого кола зацікавлених суб'єктів з числа громадян і структур громадянського суспільства до формування заходів регулювання шляхом участі у правотворчому процесі, включаючи аналіз якості формалізованих заходів регулювання, у частині зрозумілості та чіткості пропонованих державою заходів. Можна відзначити достатню урегульованість правової регламентації порядку проведення громадських слухань в частині термінів, обов'язковості врахування результатів.

Формування належних контрольно-наглядових механізмів і розвиток механізмів оцінки законності регуляторних заходів та рішень державних органів йде у межах розподілених повноважень. У цьому процесі задіяні структури Офісу Президента України, Секретаріату Кабінету Міністрів України, Мі-

ністерства юстиції України, а також Міністерства фінансів України. Відповідний підхід недостатньо інтегрований, що не сприяє єдності підходів, спрямованих на забезпечення якості регулювання.

Питання забезпечення результативності систем оцінки законності регуляторних заходів і рішень органів, що здійснюють регуляторну функцію, наділених юрисдикційними повноваженнями, вирішуються галузевим законодавством за допомогою адміністративно-процедурної регламентації. У межах цього законодавства громадяни і організації отримують доступ до рішень суб'єктів контрольно-наглядової діяльності з можливістю скасування результатів перевірки. Одним з елементів такого механізму виступає позасудове та судове оскарження дій і рішень, які порушують права та свободи фізичних і юридичних осіб.

Аналіз чинного законодавства України демонструє активний процес формування державної регуляторної політики, що спирається на міжнародні стандарти і рекомендації ЄС та ОЕСР. Концепція державної регуляторної політики повинна мати завершений вигляд щодо політико-правового регулювання у межах поточного українського законодавства.

ВИСНОВКИ

Національна правова доктрина України не має розробок, які могли б забезпечити єд-

ність підходів взаємозв'язку між регуляторною політикою, плануванням, правовим прогнозуванням, а також формуванням правового регулювання у регуляторній сфері. Це позначається на якості пропонуванних законопроектів у тих сферах, регулювання яких поки є досить складним для національної правової системи у зв'язку з відсутністю досвіду (наприклад, цифрова економіка), а екстраполяція європейського досвіду у поточних умовах не завжди продуктивна щодо недостатнього розвитку інфраструктури та інших техніко-соціальних чинників. Одним з пріоритетних завдань української держави повинно стати формування науково обґрунтованого та належним чином легалізованого реформування державного управління. Ресурс адміністративно-правового регулювання в опосередкованні підвищення ефективності регуляторної політики може ґрунтуватися на певних формах (нормативна конструкція адміністративних процедур, опосередкована державно-управлінською процедурною моделлю і моделлю трансакційної взаємодії держави та суспільства, регламентація та стандартизація, нормативна конструкція адміністративних послуг) і засобах (контрольно-наглядова діяльність, управління за результатами, оцінка регулюючого впливу), які повинні бути системно об'єднані стратегічним державним управлінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES

1. Pro skhvalennia Kontseptsii realizatsii derzhavnoi polityky u sferi spriannia rozvytku sotsialno vidpovidalnoho biznesu v Ukraini na period do 2030 roku [On approval of the Concept for the implementation of state policy in the field of promoting socially responsible business in Ukraine for the period up to 2030] (Ukraine), 24.01.2020, No 66-p. Retrieved December 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text> (in Ukrainian) [Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері сприяння розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні на період до 2030 року (Україна), 24.01.2020, № 66-р. Актуально на 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/66-2020-%D1%80#Text>].
2. Uhoda mizh Uriadom Ukrainy i Orhanizatsiieiu ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku pro vidnovlennia dii Memorandumu pro vzaiemorozuminnia mizh Uriadom Ukrainy i Orhanizatsiieiu ekonomichnoho spivrobitnytstva ta rozvytku shchodo pohlyblennia spivrobitnytstva [Agreement between the Government of Ukraine and the Organization for Economic Cooperation and Development on Renewal of the Memorandum of Understanding between the Government of Ukraine and the Organization for Economic Cooperation and Development on Deepening Cooperation] (Ukraine), 29.12.2020. Retrieved December 1, 2021, from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-21#n2 (in Ukrainian)

- [Угода між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку про відновлення дії Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва (Україна), 29.12.2020. Актуально на 01.12.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-21#n2].
3. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku [On the Sustainable Development Goals of Ukraine until 2030] (Ukraine), 30.09.2019, No 722/2019. Retrieved December 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (in Ukrainian)
[Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року (Україна), 30.09.2019, № 722/2019. Актуально на 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>].
 4. Pro vykonannya Uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony [On the implementation of the Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part] (Ukraine), 25.10.2017, No 1106. Retrieved December 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text> (in Ukrainian)
[Про виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Україна), 25.10.2017, № 1106. Актуально на 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1106-2017-%D0%BF#Text>].
 5. Pro administrativnu protseduru [About administrative procedure] (Ukraine), 14.05.2020, No 3475. Retrieved December 1, 2021, from http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834 (in Ukrainian)
[Про адміністративну процедуру (Україна), 14.05.2020, № 3475. Актуально на 01.12.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68834].
 6. Uriadovi portal. (2020, December 28). *Uriad Ukrainy ta OESR prodovzhyly diiu Memorandumu do 2025 roku pro vzaiemorozuminnia shchodo pohlyblennia spivrobitnytstva* [The Government of Ukraine and the OECD have extended the Memorandum of Understanding until 2025 on deepening cooperation]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-ukrayini-ta-oesr-prodovzhili-diyu-memorandumu-do-2025-roku-pro-vzayemorozuminnia-shchodo-pogliblennia-spivrobitnytstva> (in Ukrainian)
[Урядовий портал. (2020, Грудень 28). *Уряд України та ОЕСР продовжили дію Меморандуму до 2025 року про взаєморозуміння щодо поглиблення співробітництва*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-ukrayini-ta-oesr-prodovzhili-diyu-memorandumu-do-2025-roku-pro-vzayemorozuminnia-shchodo-pogliblennia-spivrobitnytstva>].
 7. Pro shchorichni poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy [On the annual messages of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine] (Ukraine), 09.04.1997, No 314/97. Retrieved December 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314/97#Text> (in Ukrainian)
[Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України (Україна), 09.04.1997, № 314/97. Актуально на 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314/97#Text>].
 8. Pro zatverdzhennia Planu priorityetnykh dii Uriadu na 2021 rik [On approval of the Government's Priority Action Plan for 2021] (Ukraine), 24.03.2021, No 276-p. Retrieved December 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276-2021-%D1%80#Text> (in Ukrainian)
[Про затвердження Плану пріоритетних дій Уряду на 2021 рік (Україна), 24.03.2021, № 276-р. Актуально на 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276-2021-%D1%80#Text>].
 9. Pro skhvalennia Prohnozu ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Ukrainy na 2021–2023 roky [On approval of the Forecast of economic and social development of Ukraine for 2021-2023]

(Ukraine), 29.07.2020, № 671. Retrieved December 1, 2021, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2020-%D0%BF#Text> (in Ukrainian)
[Про схвалення Прогнозу економічного і соціального розвитку України на 2021–2023 роки (Україна), 29.07.2020, № 671. Актуально на 01.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2020-%D0%BF#Text>].